

K rozpadu Cyperskej republiky v 60. rokoch 20. storočia

To the breakdown of the Republic of Cyprus in 60 years of 20th century

Erik Ondria / e.ondria@gmail.com

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Prešov, SK

Abstract

The birth of Cyprus republic in 1960 was significant milestone in Cyprus history. In august 1960 independent republic of Cyprus was established and it was also the end of long-running struggle of Cyprus's inhabitants (especially Greek Cypriots) for freedom. The creation of new state accepted and supported by the UN and a lot of world states. As time goes by, the new Republic established serious diplomatic contacts with many countries in the world. The contribution will be dedicated to the breakdown of the Republic of Cyprus in 60 years of 20th century, with accent on 1963-1964 years, together with a point of view from domestic and foreign politics.

Keywords

The Republic of Cyprus –The years 1963 –1964 – Breakdown of Cyprus republic

Hlavným zámerom tohto príspevku je priblížiť čitateľovi prehľadovým spôsobom postupný „rozpad“ Cyperskej republiky prostredníctvom najpodstatnejších dejinných súvislostí cyperskej problematiky zo začiatku 60. rokov 20. storočia. V našom príspevku sa budeme zaoberať otázkami akým spôsobom bola kreovaná nezávislá Cyperská republika, kto stál pri jej zrode a aké boli najdôležitejšie faktory ovplyvňujúce postupný rozklad politických štruktúr republiky.

Pri spracovaní tejto témy sme vychádzali z archívnych materiálov Organizácie spojených národov. Z nich sme parciálne využili rezolúcie Rady Bezpečnosti OSN a rezolúcie Valného Zhromaždenia OSN. Použili sme tiež ústavu Cyperskej republiky, dostupnú v archíve Úradu prezidenta Cyperskej republiky.

Z literatúry¹ sme využili niektoré vybrané práce britských, amerických, gréckych, tureckých, českých a slovenských autorov. Z monografických prác boli najprínosnejšie: Williama Mallinsona (*Cyprus a historical overview, 2011*), Pavla Hradečného (*Řekové a Turci. Nepřátelé nebo spojenci, 2000*), či napr. Roberta Stephensa (*Cyprus a Place of Arms, 1966*). Prínosná bola tiež práca autorského kolektívu Ivana Majchúta a Michala Hrnčiara z Akadémie ozbrojených síl M. R. Štefánika (*Cyprus – dimenzie konfliktu, 2014*).

Vedecké štúdie sú zastúpené najmä v periodikách gréckej (*The Cyprus Review*), grécko-americkej (*The Journal of Modern Hellenism*), tureckej (*Ankara Bar Review*) či zahraničnej proveniencie (*International Journal of Middle East Studies*).

Cesta k vzniku Cyperskej republiky

Na začiatku 20. storočia patrilo územie Cypru stále pod správu Veľkej Británie. Tá Cyprus získala do prenájmu od Osmanskej ríše po Berlínskom kongrese v roku 1878. Po vypuknutí prvej svetovej vojny Veľká Británia ostrov anektovala. Po skončení prvej svetovej vojny sa Turecko podpisom Lausannskej zmluvy v roku 1923 vzdalo svojich nárokov na územie Cypru. Veľká Británia tak v roku 1925 vyhlásila Cyprus za svoju korunnú kolóniu a pomerne pokojne spravovala tento ostrov až do polovice 20. storočia.

Obdobie druhej polovice 50. rokov 20. storočia predstavuje v moderných cyperských dejinách etapu boja grécko-cyperského obyvateľstva za samourčenie ostrova. Cyperskí Gréci si však samourčenie, v ich ponímaní enosis², vykladali ako spojenie Cypru s mater-skou krajinou Gréckom, v jednom štátnom celku. Tento boj bol v 50. rokoch 20. storočia zosobnený plukovníkom Georgiom Grivasom³, organizáciou EOKA⁴ a arcibiskupom

1 Okrem prác použitých v tejto štúdii sa v československej literatúre zaoberali skúmanou problematikou tiež: Pupti, Eleni: *Některé úvahy o státním zřízení Kyperské republiky*. Právník 100, 1961, s. 654–664; John, Jaroslav: *Kypr*. Praha 1964; Pupti, Eleni: *Ústavní a politický systém Kyperské republiky*. Praha 1973; okrajovo tiež Hradečný, Pavel: *Řecká republika*. Praha 1989; Hradečný, Pavel a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha 1998; Z historiografie po roku 2000 napr.: Cabada, Ladislav: *Politické systémy Kypru*. In: Commonwealth Politické systémy. Praha 2007, s. 199–215.

2 Enosis – grécke slovo enosis znamená únia, spojenie. V prípade cyperských dejín 20. storočia je týmto slovom označovaná dlhotrvajúca snaha grécko-cyperského obyvateľstva o spojenie ostrova s Gréckom.

3 Georgios Grivas sa narodil 29. mája 1898 v dedine Trikomo, vo famagustskej oblasti (niektoré zdroje uvádzajú 5. či 6. jún 1897 a miesto narodenia Nikóziu). Študoval na Pancyperskom gymnáziu v Nikózii

Makariom III.⁵ na strane jednej a vládou Veľkej Británie a cyperskými Turkami, presadzujúcimi taksim⁶, na strane druhej. Krvavé boje na Cypre a diplomatická aktivita zúčastnených strán vyústili 16. augusta 1960 do vzniku Cyperskej republiky.

Cyperská republika existuje *de iure* ako štátny útvar prakticky dodnes, avšak v porovnaní s rokom 1960 v menšej rozlohe a zmenených hraniciach. Vývoj Cyperskej republiky v 60. rokoch 20. storočia *de facto* priniesol rozpad pôvodných štruktúr tohto štátu a rozdelenie oboch cyperských národností. Tie boli právne zakotvené v ústave republiky pri vzniku tohto štátu. Rozpad Cyperskej republiky je preto v tejto štúdii považovaný za rozpad štátu *de facto*.

Novovzniknutá Cyperská republika sa svojím vznikom prihlásila do medzinárodného spoločenstva ako suverénny a rovnocenný partner. Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov dostalo 24. augusta 1960 odporúčanie Rady Bezpečnosti OSN pre prijatie

a na vojenských akadémiách v Aténach a vo Francúzsku. Napriek tomu, že bol pôvodom z Cypru, vstúpil do gréckej armády a zúčastnil sa grécko-tureckej vojny (1919–1923). Počas medzivojnového obdobia zastával viacero funkcií v gréckej armáde a neskôr povýšený na majora. Počas druhej svetovej vojny bojoval na fronte v Epire proti Talianom. Po okupácii Grécka nacistickými silami založil tajnú, krajne pravicovú organizáciu „X“ namierenú proti okupantom a komunistom v Grécku. Po skončení druhej svetovej vojny odišiel z gréckej armády a zameril sa na osamostatnenie Cypru, dosiahnutie enosis. Založil teroristickú organizáciu EOKA a v druhej polovici 50. rokov 20. storočia bojoval proti britským silám na Cypre. Po zisku Cyperskej nezávislosti bol gréckou vládou povýšený na generála. Zapojil sa do etnických konfliktov na Cypre v 60. rokoch 20. storočia ako veliteľ grécko-cyperskej Národnej gardy, no v druhej polovici tejto dekády musel z Cypru odísť. Na ostrov sa vrátil v roku 1971 a obnovil organizáciu EOKA (už EOKA B). V tomto období už bol v opozícii proti prezidentovi Makariovi a bol tiež zapletený do atentátu na jeho osobu. Nedožil sa naplnenia snahy o spojenie Cypru s Gréckom. Zomrel 27. januára 1974.

- 4 EOKA – Národná organizácia cyperských bojovníkov (Ethniki organosi kyprion agoniston) založená v 50. rokoch 20. storočia. Bola riadená pravicovo extrémistickým plukovníkom Georgiom Grivasom. Cyperečanom, niekdajším vodcom antikomunisticky orientovanej tajnej organizácie „X“ (Chi), ktorá pôsobila v pevninskom Grécku v záverečnom období 2. svetovej vojny. Organizácia EOKA svoje útoky zo začiatku zameriavala proti „nevlasteneckým“ cyperským Grékom, neskôr sa však začala sústreďovať tiež na boj proti britskej koloniálnej správe a proti príslušníkom tureckej komunity na ostrove. Cieľom tejto organizácie bolo radikálnymi teroristickými krokmi upozorniť svetovú verejnosť na cyperskú otázku, vytlačiť Britov z ich pozícií na ostrove a dosiahnuť enosis. Arcibiskup Makarios III. nebol zo začiatku ochotný povoliť násilný spôsob boja za nezávislosť Cypru, nakoniec však po neúspešných rokovaniach na medzinárodnom fóre zmenil názor. Niekedy je EOKA v literatúre mylne spájaná so stranou AKEL ako jej ultrapravicové krídlo. Hradečný, Pavel a kol.: Dějiny Řecka. Praha 1998, s. 489–490.
- 5 Arcibiskup Makarios III. – vlastným menom Michail Christodoulou Muskos sa narodil 13. augusta 1913 v obci Pano Panayia na Cypre. Zomrel 3. augusta 1977 v Nikózii. Bol arcibiskupom a hlavou Pravoslávnej Cirkvi na Cypre a prezidentom Cypru v rokoch 1959–1977. Syn chudobného pastiera, vysvätený za kňaza v roku 1946, sa stal biskupom v roku 1948 a arcibiskupom v roku 1950. Podporovateľ myšlienky zjednotenia Cypru s Gréckom. V rokoch 1955–1956 vyjednával s Britským guvernérom na Cypre o budúcnosti ostrova a jeho možného zlúčenia s Gréckom. Neskôr bol zatknutý za poburovanie a následne vyhostený. V roku 1959 akceptoval myšlienku nezávislosti pre Cyprus. V tom istom roku bol zvolený za prezidenta spolu s tureckým viceprezidentom. Dvakrát bol znovuzvolený a v roku 1974 utiekol z Cypru pri pokuse o palácový prevrat spáchaný gréckymi Cyperečanmi a Národnou gardou. Po Tureckej invázii na Cyprus v roku 1974 a zriadení oddeleného tureckého územia odmietol myšlienku rozdelenia ostrova.
- 6 Taksim – slovo z turečtiny, v preklade znamená rozdelenie. V turecko-cyperskom ponímaní dejín 50. rokov 20. storočia symbolizovalo protiváhu grécko-cyperskej enosis. Cyperskí Turci predpokladali, že ak by enosis bola úspešná, boli by na Cypre perzekvovanou menšinou. Rozhodli sa preto presadzovať rozdelenie ostrova na Grécku a tureckú časť. Mirbagheri, Farid: *Historical Dictionary of Cyprus*. Lanham-Toronto-Plymouth 2010, s. 158.

Cyperskej republiky do členstva Organizácie spojených národov.⁷ Po zvážení cyperskej žiadosti prijalo Valné zhromaždenie OSN Cyperskú republiku za člena OSN 20. septembra 1960.⁸

Cyperskú republiku a obe jej značne diferencované národnosti čakala od začiatku zložitá skúška symbiózy. Ako sa však ukázalo, rozdiely a neústupnosť oboch cyperských komunít sa nepodarilo prekenuť. Praktické príčiny postupného rozkladu zriadenia Cyperskej republiky bolo možno badať už pri kreovaní cyperskej ústavy a „garančných“ zmlúv⁹ z konca 50. a v menšej miere na začiatku 60. rokov 20. storočia. Tzv. züriško-londýnske dohody z februára 1959 vytvorili právnu základňu pre vyhlásenie nového štátu – Cyperskej republiky. Dohody boli výsledkom viacerých rokovaní a predstavovali súbor väčšieho počtu dokumentov (memoranda a deviatich pripojených rozhodnutí). Ich podpisom Grécko a cyperskí Gréci upustili od svojich snáh o enosis, Turecko a cyperskí Turci sa zaviazali nepresadzovať taksim, a Veľká Británia sa oficiálne zriekla svojej dovtedajšej vlády nad Cyprom.¹⁰

Hlavné zmluvy z februára 1959, o ktoré sa opierala cyperská nezávislosť, boli Zmluva o garanciách, Zmluva o zriadení a Zmluva o spolenectve.¹¹ V Zmluve o garanciách Grécko, Turecko a Veľká Británia zaručovali nezávislosť, územnú integritu a bezpečnosť Cyperskej republiky. V prípade narušenia niektorého zo zmienovaných základných atribútov mali garančné štáty spoločne posúdiť možnosti ďalšieho postupu. Pre prípad, ak by sa ich koordinovaná akcia ukázala ako neuskutočniteľná, si každá z troch ručiteľských krajín vyhradila právo podniknúť individuálny zákrok na ostrove, ktorej jediným cieľom mala byť reštaurácia stavu vecí, vytvorených touto zmluvou. Cyperská republika sa podľa tejto dohody nesmela podieľať ani úplne ani čiastočne na žiadnom politickom, či ekonomickom zväzku, ktorého členom by neboli všetci signatári züriško-londýnskych dohôd.¹²

Zmluva o spolenectve Cyperskej republiky s Gréckom a Tureckom umožňovala obom materským krajinám udržiavať na Cypre svoje vojenské kontingenty vo vopred určenom vzájomnom pomere 60 : 40 (950 Grékov k 650 Turkom). Tento číselný vzťah bol určený bez ohľadu na etnický pomer¹³ oboch komunít na ostrove a rovnaký kľúč platil i pre dvojtisícovú cyperskú armádu.¹⁴ Oba zmienené vojenské kontingenty mali na ostrove spojené armádne veliteľstvo pre lepšiu koordináciu v prípade výskytu možných nezhôd.

7 Rozhodnutie Valného Zhromaždenia OSN o prijatí Cyperskej republiky do členstva Organizácie spojených národov zo dňa 20.9.1960. Internetový archív OSN, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/UNMembers%20ARES1489%20XV.pdf>, citováno 12. 3. 2018.

8 Rozhodnutie Valného Zhromaždenia OSN o prijatí Cyperskej republiky do členstva Organizácie spojených národov zo dňa 20.9.1960. Internetový archív OSN, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/UNMembers%20ARES1489%20XV.pdf>, citováno 12. 3. 2018.

9 Züriško-londýnske dohody z februára 1959 sa častokrát v literatúre označujú ako garančné, keďže svojim spôsobom garantovali vznik a fungovanie Cyperskej republiky.

10 Hradečný, Pavel.: *Řekové a Turci. Nepřátelé nebo spojenci?* Praha 2000, s. 80.

11 Mallinson, William: *Cyprus a historical overview*. Nicosia 2011, s. 24.

12 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 82.

13 Etnický pomer na Cypre predstavoval približne 80% cyperských Grékov voči 18% cyperských Turkov. Zvyšné dve percentá tvorili Arméni, Maroniti, Židia a iné menšiny.

14 Mallinson, W.: *Cyprus a historical overview*, s. 24.

V Zmluve o zriadení bolo popísané právne zloženie Cyperskej republiky. Podľa tejto zmluvy mala Veľká Británia právo na používanie dvoch oblastí, vojenských základní Dekelia a Akrotiri, ktoré zostali pod jej suverenitou. Presné vymedzenie územia oboch základní musela vláda Veľkej Británie prerokovať so zástupcami oboch cyperských komunit, arcibiskupom Makariom III. z grécko-cyperskej strany a Fazilom Küçükom¹⁵ zo strany turecko-cyperskej. Z pôvodnej požiadavky 170 štvorcových míľ sa nakoniec podarilo zástupcom Veľkej Británie vyrokovať 99 štvorcových míľ (približne 256 kilometrov štvorcových).¹⁶

V konečnom dôsledku vyšli z žüriiško-londýnskych dohôd vo väčšej miere posilnení tureckí obyvatelia Cypru, keďže aj napriek ich menšej početnosti (18 % z populácie ostrova) získali v úradoch republiky až 30 % miest. Navyše, cypersko-tureckí predstavitelia dostali právo veta v oblasti zahraničných rozhodnutí, obrany, bezpečnosti a daňového zaťaženia.¹⁷ Zvýhodnenie cyperských Turkov v novom štáte malo pôvod už pri rokovaniach o vzniku Cyperskej republiky. Za posilnenými cypersko-tureckými právami stálo predovšetkým pevninské Turecko. Z najvýznamnejších faktorov ovplyvňujúcich rozhodnutie v posilnení tureckých práv na ostrove možno uviesť spoluprácu cyperských Turkov s britskými úradmi v druhej polovici 50. rokov 20. storočia, potlačenie prípadných grécko-cyperských snáh o enosis v novom štáte, výraznú tureckú diplomatickú aktivitu a postavenie Turecka pri týchto rokovaniach a jeho pozície vrámci širších intenciách studenej vojny a geopolitickom priestore, v ktorom sa krajina nachádzala, či geografická blízkosť pevninského Turecka k Cypru.

Ústava Cyperskej republiky rozdeľovala občanov ostrova na základe etnického pôvodu a náboženstva na dve komunity. Príslušníci iných národností sa museli zaradiť medzi cyperských Grékov alebo cyperských Turkov. Za riadiace zložky oboch národných spoločenstiev boli ustanovené Komunálne komory, akési „malé parlamenty“, zodpovedajúce za záležitosti vrámci vlastnej národnej obce, ako bolo napríklad náboženstvo a vzdelanie. Komunálne komory mali byť volené všetkými príslušníkmi danej národnosti. Najvyšším legislatívnym orgánom Cyperskej republiky sa stal 50-členný parlament, kde spoločne zasadali cyperskí Gréci i cyperskí Turci. Zastúpenie cyperských Grékov predstavovalo 35 kresiel (70 %), a 15 kresiel bolo stanovených pre (30 %) turecko-cyperských poslancov. Príslušníci oboch spoločenstiev volili poslancov svojich národných komunit oddelene. Pre prijatie akéhokoľvek zákona bolo potrebné pri hlasovaniach dosiahnuť dvojtitú väčšinu, čiže absolútnu väčšinu hlasov ako gréckych, tak aj tureckých politikov.¹⁸

15 Fazil Küçük sa narodil v Nikózii v roku 1906. Študoval v Istanbule, Francúzsku a Švajčiarsku. V máji 1937 sa vrátil na Cyprus ako kvalifikovaný všeobecný lekár. Küçük bol oponentom britskej vlády na ostrove a obhajoval turecko-cyperské práva. V priebehu 50. rokov 20. storočia založil svoju vlastnú politickú stranu. Založil tiež prvý turecký pracovný zväz na Cypre a noviny Halkin Sesi (Hlas ľudu). Bol hlavným reprezentantom cyperských Turkov na rokovaniach v rokoch 1959 a podpísal žüriiško-londýnske dohody. Stal sa prvým viceprezidentom Cyperskej republiky. V roku 1973 ho na poste turecko-cyperských lídrov vystriedal Rauf Denktaş. Fazil Küçük zomrel v roku 1984. Mirbagheri, F.: *Historical Dictionary of Cyprus* 2010, s. 91–92.

16 Varnava, Andrekos: *Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957–1960*. *The Cyprus Review* 22, 2010, č. 1, s. 100.

17 Mallinson, W.: *Cyprus a historical overview*, s. 25.

18 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 81.

Prezident krajiny mal byť priamo zvolený cyperský Grék pochádzajúci z gréckej komunity, viceprezident mal byť cyperský Turek zvolený z tureckej komunity. Viceprezident mal právo veta, ktoré mohol použiť pri zákonoch, ktoré schválil parlament a pri rozhodnutiach Rady ministrov.¹⁹ Obaja najvyšší štátni funkcionári nedisponovali právom vzájomne sa zastupovať. Podľa svojej národnej príslušnosti však mohli odvolávať ministrov a navzájom vetovať svoje rozhodnutia, či uznesenia parlamentu v otázkach týkajúcich sa zahraničnej politiky, obrany a bezpečnosti.²⁰ Rada ministrov mala byť zložená z 10 osôb, z ktorých traja mali byť tureckí Cyperčania nominovaní viceprezidentom.²¹

Signatári zürišsko-londýnskych dohôd síce deklarovali, že sa Cyprus stane nezávislou, zvrchovanou a jednotnou prezidentskou republikou, no akceptovali niekoľko ustanovení, ktoré neboli v súlade so zásadami zvrchovanosti nového štátu ani s princípmi jeho unitárneho riadenia. Vyhlásenia zmluvných strán zürišsko-londýnskych dohôd v sebe tiež zahŕňali prvky svojrázneho federálneho usporiadania, ktoré poskytovalo menšinovým cyperským Turkom ochranu pred ich majorizáciou zo strany cyperských Grékov.²²

Významnú úlohu v štátnej sústave Cyperskej republiky zohrával trojčlenný Najvyšší ústavný súd, ktorý bol zložený z dvoch cyperských občanov (jedného Gréka a jedného Turka) a nezávislého predsedu z tretej krajiny. Predseda nemal byť občan Grécka či Turecka, ani príslušník jednej z krajín Britského Commonwealthu. K širokej palete kontrolných a arbitrážnych právomocí Najvyššieho trojčlenného súdu patrilo rozhodovanie o záväznom výklade ústavy, o ústavnosti zákonov, o sporoch medzi štátnymi orgánmi, o platnosti volieb a o obsadzovaní miest v štátnych inštitúciách v prípadoch, ktoré by nebol schopný rozhodnúť tzv. Výbor verejných služieb. Tento výbor bol zvláštny výkonný orgán, zložený zo siedmich cyperských Grékov a troch cyperských Turkov.²³ Pomer 70:30 v štátnej správe tak ostával zachovávaný.

Cyperská republika v rokoch 1960–1963

Ako sme už spomínali, Cyperskú republiku čakala od jej založenia zložitá skúška symbiózy. Ak mal nový štát fungovať, bolo potrebné prekonať priepastné rozkoly medzi mocenskými elitami oboch národných komunít a dosiahnuť, aby cyperskí Gréci a cyperskí Turci spolupracovali pri napĺňaní princípov stanovených v dohodách z Zürichu a Londýna zo záveru 50. rokov 20. storočia. Nemenej dôležitá bola praktická aplikácia ustanovení ústavy, ktorá z predmetných dohôd vychádzala. No k realizácii týchto základných predpokladov fungovania nového štátu nedošlo, rovnako ako nedošlo ani k vytvoreniu vzájomnej dôvery medzi oboma cyperskými národnosťami. Cyperská republika bola od okamihu

19 Bora, Erhan: *Cyprus in International Law*. Ankara Bar Review 6, 2013, č. 1, s. 34.

20 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 82.

21 Bora, Erhan: *Cyprus in International Law*, s. 34.

22 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 81.

23 *Tamtéž*, s. 82.

svojho vzniku zmietaaná vzrastajúcimi rozpormi. Istá časť cyperských Grékova sa nevzdala myšlienky na enosis. Cítili sa poškodení a ponížení právomocami, ktoré ústava garantovala cyperským Turkom. Tých navyše podozrievali zo snáh o pretvorenie jednotného cyperského štátu na federáciu a na základe týchto úvah obchádzali ustanovenia ústavy. Svoj postup zdôvodňovali nefunkčnosťou zavedeného štátneho systému a jeho zablokovaním zo strany turecko-cyperskej komunity. Cyperskí Turci trvali na striktnom uplatnení všetkých článkov ústavy, pretože sa obávali, že sa cyperskí Gréci pokúsia odstrániť ich rovnoprávne postavenie v systéme Cyperskej republiky. Podľa cyperských Turkov si cyperskí Gréci pripravovali pôdu pre ich enosis „*krétskou cestou*“, t.j. odstránením Turkov zo štruktúr Cyperskej republiky a spojením ostrova s Gréckom po krátkom období existencie formálne nezávislého štátu.²⁴

Zriadenie Cyperskej republiky tak vnímali odlišne obe jej národnosti. Tureckí predstavitelia cyperského obyvateľstva zastávali každý článok ústavy, zatiaľ čo cyperskí Gréci žiadali zásadné zmeny „vnútenej ústavy“. Prvé nezhody tak na seba nenechali dlho čakať a objavili sa v podobe problematickej implementácie pomeru 70 : 30 v prospech miest v štátnej správe pre cyperských Grékov. Gréci na Cypre nazerali na toto nariadenie ako na diskriminačné, spôsobujúce stratu pracovných pozícií pre svoju komunitu. Podľa cyperských Grékov spôsobovalo priradenie 30 % miest v správe cyperským Turkom štátu značné ťažkosti. Pri vymenovávaní do funkcií a pri povýšeniach bolo potrebné použiť kritériá, ktoré neboli všeobecne využívané. Išlo o schopnosti uchádzača, kvalifikáciu, výkonnosť, vhodnosť jednotlivých kandidátov na miesta v správe, keďže bolo prirodzené, že zvolená osoba na vyššom poste v štátnej správe bude musieť vydávať rozhodnutia, v ktorých bude musieť vziať do úvahy aj etnické a komunitné faktory. Predpísaný systém neodvratne smeroval k výsledku, v ktorom jednoducho nemohli byť vždy zvolení najvhodnejší kandidáti. Značné komplikácie priniesol zložitý systém povýšení v štátnej správe. Štátni úradníci, ktorí mali všetky potrebné kvalifikácie a skúsenosti pre povýšenie, boli často prehliadaní v prospech menej kvalifikovaných úradníkov, ktorí boli pri povýšeniach uprednostňovaní kvôli zachovaniu umelého národnostného pomeru v štátnej správe. Cyperskí Turci vnímali pomer miest 70 : 30 ako základ pre zastúpenie tureckej komunity vo všetkých sférach vládnych aktivít. Bez tohto pomeru by podľa nich boli cyperskí Gréci schopní získať kontrolu nad vládou na ostrove, a to nebolo prístupné vzhľadom na nedávne udalosti z 50. rokov 20. storočia.²⁵ V Cyperskej republike navyše panoval nedostatok vzdelaných cyperských Turkov vhodných na vykonávanie úradníckych funkcií.

Jeden z ďalších výrazných problémov Cyperskej republiky v rokoch 1960–1963 spočíval v právach na odvody daní v komunálnych komorách. Tieto inštitúcie zaviedli dane na dosiahnutie cieľov tej ktorej komunity, avšak najmä v otázke vzdelávania boli tieto ustanovizne podporované grantmi centrálnej vlády. Keďže obe komunity zaviedli dane prostredníctvom svojich komôr, vedúci predstavitelia týchto komunít neboli ochotní prijímať ďalšie zdanenie centrálnej vlády potrebné tiež na podporu spomínaných

24 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 87–88.

25 Polyviou, Polyvios G.: *Cyprus Conflict and Negotiation 1960–1980*. New York 1980, s. 25–26.

dodatočných grantov.²⁶ Už v roku 1961 cyperskí Turci tvrdili, že predstavitelia ich spoločenstva nedostali ústavou zaručených 30 % miest v štátnom a verejnom sektore, a tak znemožnili prijatie dvoch nových daňových zákonov.²⁷ Výsledkom nezhôd v prijímaní prvotných daňových zákonov bola skutočnosť, že Cyperská republika v konečnom dôsledku nemala prijaté riadne daňové zákony. Nebola zriadená žiadna inštitúcia na výmer a vyberanie daní. Obe spoločenstvá tak boli nakoniec financované z daní, ktoré vybrali od svojich vlastných príslušníkov komunit.²⁸

Formovanie a vývoj cyperskej armády sa čoskoro stali ďalším rozdeľujúcim prvkom Cyperskej republiky. Plánovanie kádrov cyperskej armády nikdy neprekročilo jadro dôstojníkov-kadetov. Namiesto toho si obe cyperské komunity začali tajne trénovať a vyzbrojovať vlastné armády. Dohody podpísané pred vznikom Cyperskej republiky umožňovali novému štátu vytvoriť armádu o sile 2 000 mužov, pozostávajúcich z cyperských Grékov a cyperských Turkov vo vzájomnom pomere 60:40. Tureckí lídri požadovali, aby boli grécke a turecké jednotky oddelené. Turecko-cyperský minister obrany Osman Örek²⁹ tvrdil, že ho grécko-cyperský veliteľ armády ubezpečoval, že z praktických dôvodov v jazykových a náboženských zvyklostiach by mali byť vytvorené oddelené jednotky na úrovni čaty a družstva. Prezident Makarios však rozhodol, že armáda sa nebude štiepiť na žiadnej úrovni. Toto rozhodnutie bolo vetované viceprezidentom F. Küçükom. Prezident Makarios preto vyhlásil, že bude lepšie, ak Cyperská republika nebude mať žiadnu armádu, keďže Cyprus je členom Hnutia nezúčastnených krajín a navyše má limitované zdroje. Grécko-cyperskí kadeti plánovanej cyperskej armády, bývalí príslušníci organizácie EOKA, tak boli nakoniec využití pri cvičení tajnej grécko-cyperskej „armády“.³⁰ Ozbrojené sily Cyperskej republiky nakoniec vytvorené neboli.

Zdanlivo najpálčivejším problémom bola otázka municipalít – mestských samospráv, či už oddelených alebo spojených. Problematika municipalít bola na Cypre definovaná v Cyperskej ústave z roku 1960, v článku 173, odseku 1.³¹ Cyperský prezident a viceprezident sa mali v období štyroch rokov od vstúpenia ústavy do platnosti dohodnúť na ponechaní či zrušení oddelených národných municipalít. Oddelené grécke a turecké

26 Stephens, Robert: *Cyprus a Place of Arms*. London 1966, s. 175.

27 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 88.

28 Khashman, Zeliha: *Cyprus: The Challenge of Nationalism and the Question of a Federal Solution*. Dissertation. Leicester 1997, s. 203.

29 Osman Örek – prvý minister obrany nezávislej Cyperskej republiky. Narodil sa v Nikózii v roku 1925. Vyštudoval právo na Istanbulskej a Londýnskej univerzite v roku 1952. V 50. rokoch 20. storočia pôsobil ako advokát na Cypre. Zapojil sa do rokovacieho procesu v súvislosti s dohodami ustanovujúcimi Cyperskú republiku. Po etnickom konflikte v rokoch 1963–1964 a prevzatí všetkých politických funkcií Cyperskej republiky Grékmi pôsobil pri OSN ako predstaviteľ turecko-cyperskej autonómnej administratívy. Tento post zastával do roku 1976, kedy bol zvolený za člena parlamentu novostanoveného Tureckého federatívneho štátu Cyprus, neskôr bol aj jeho premiérom. Podieľal sa na príprave ústavy Tureckej republiky severného Cypru a neskôr pôsobil ako profesor medzinárodného práva na Univerzite východného Stredomoria. Zomrel v Londýne 24. marca 1999. *People & life – Osman Örek First Minister of Defence of 1960 Republic of Cyprus*, <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/people/famous/ppl-osmanorek.htm>, citováno 31. 5. 2018.

30 Stephens, R.: *Cyprus a Place of Arms*, s. 174–175.

31 *Ústava Cyperskej republiky*, [http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83E-ED9C7C225756F0023C6AD/\\$file/CY_Constitution.pdf](http://www.presidency.gov.cy/presidency/presidency.nsf/all/1003AEDD83E-ED9C7C225756F0023C6AD/$file/CY_Constitution.pdf), citováno 12. 3. 2018.

municipality mali vzniknúť v piatich najväčších Cyperských mestách – Nikózia, Larnaka, Limassol, Pafos a Famagusta (oblasť Kyrenia bola vyňatá z dôvodu minimálneho zastúpenia občanov tureckého pôvodu). Prezident Makarios predložil návrh na spoločné obecné zastupiteľstvá, v ktorých by grécka časť spravovala výhradne grécke štvrte miest a turecká turecké. Zmiešané časti miest mali byť spravované spoločnými komisiami s pomerným zastúpením podľa počtu obyvateľov.³² Grécko-cyperská väčšina videla v oddelených municipalitách separatistické snahy cyperských Turkov, a preto žiadala ich zjednotenie. Jednoduchou väčšinou v pomere obyvateľstva by si tak zabezpečila rozhodujúcu silu v ich vedení. Začiatkom roka 1963 predniesli turecko-cyperskí poslanci návrh predĺženia obdobia trvania oddelených municipalít, čím skončil celý problém pred Ústavným súdom, ktorému predsedal Dr. Ernst Forsthoff³³. Výsledkom tohto sporu bolo prehĺbenie vládnej krízy. Cyperská republika nemala v konečnom dôsledku vyriešenú otázku municipalít.³⁴

Závažnému problému cyperských municipalít navyše nepomáhali sporné vyjadrenia cyperského prezidenta Makaria. Ten veril, že nezhody medzi oboma cyperskými stranami budú považované za internú záležitosť suverénneho štátu a v prípade komplikácií sa medzinárodné spoločenstvo postaví na stranu majoritných cyperských Grékov.³⁵ Medzi rokmi 1960 a 1963 prezident Makarios verejne kritizoval dohody z Londýna a Zürichu. Riešenie, ktoré zakotvovali označoval za nestále a zároveň za pozostatok koloniálnej histórie ostrova.³⁶

Po troch rokoch negatívnych skúseností s fungovaním Cyperskej republiky dospel prezident Makarios k názoru, že v jej zákonoch existujú určité ustanovenia, ktoré ohrozujú hladké fungovanie štátu. Tvrdil, že je potrebná revízia, ktorá zmaže niektoré prekážky brániace cyperským Grékom a cyperským Turkom v kooperácii v duchu porozumenia a priateľstva.³⁷ Grécko-cyperská snaha o revíziu ústavy začala narastať. Od leta 1963 kritizoval prezident Makarios vo svojich vyhláseniach intervenčné práva vlád Veľkej Británie, Grécka a Turecka, implementované v dohodách podpísaných pred vznikom Cyperskej republiky. Intervenčným právom týchto mocností sa prakticky negovala nezávislosť Cyperskej republiky. Túto problematiku chcel tiež uviesť na konferencii premiérov Commonwealthu. Britská diplomacia poradila prezidentovi Cyperskej republiky, že tento krok by bol veľmi nevhodný, nakoľko medzi Gréckom a Tureckom pretrváva stále napätá situácia. Avšak pád Karamanlisovej vlády v Grécku a pokračujúca nestabilná politická situácia v Turecku začali komplikovať konštitucionálne problémy na Cypre. Ako prezident

32 John, Jaroslav: *Kypr*. Praha 1964, s. 57.

33 Ernst Forsthoff – profesor z Univerzity v Heidelbergu zo SRN. Medzinárodné uznávaný právnik a právny teoretik, predseda Cyperského Najvyššieho ústavného súdu. Neskôr kvôli nerespektovaniu rozhodnutiam tohto súdu abdikoval na svoju funkciu.

34 Panteli, Stavros: *The Making of Modern Cyprus*. From Obscurity to Statehood. Nicosia 1990, s. 194.

35 Ako príklad možno uviesť snahy inej minoritnej komunity. Išlo o prípad snáh o odtrhnutie provincie Kantanga od Konga medzi rokmi 1960–1964, ktoré OSN odsúdila.

36 Bölükbaşı, Suha: *The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996*. International Journal of Middle East Studies 3, 1998, s. 415.

37 Adams, Thomas W.: *US army area handbook for Cyprus*. Washington 1964, s. 249.

Makarios, tak aj vodcovia cyperských Turkov boli pod stálym tlakom extrémistov požadujúcich enosis a taksim.³⁸

Počas Makariovej prvej návštevy v Ankare v novembri 1962 turecká vláda výslovne varovala cyperského prezidenta, že akýkoľvek pokus o zmenu ústavného zriadenia bude v Turecku považovaný za najzávažnejší problém. Grécka vláda na druhej strane apelovala na prezidenta Makaria, aby v tejto otázke postupoval veľmi obozretne. V tajnom liste pre prezidenta Makaria z apríla 1963 zdôraznil grécky minister zahraničných vecí Evangelos Averoff-Tositza³⁹, že akýkoľvek pokus o zmenu dohôd z roku 1960 by viedol k rozloženiu vzťahov medzi cyperskými Grékmi a Turkami a súčasne by sa tým obnovila hrozba širšieho grécko-tureckého konfliktu.⁴⁰

Vývoj udalostí na Cypre nehľadiac na varovania Ankary a Atén smeroval nezadržateľne k novému ozbrojenému konfliktu. Prezident Makarios bol odhodlaný odstrániť negatívne aspekty, ktoré podpísal pred vznikom republiky, s cieľom ukončiť koloniálnu nadvládu Veľkej Británie. Priamym podnetom k novému konfliktu sa stalo memorandum, ktoré predložil prezident Makarios viceprezidentovi Cyperskej republiky Fazilovi Küçükovi 30. novembra 1963.⁴¹ Memorandum obsahovalo návrh na prijatie dodatočných 13 bodov⁴² k ústave.⁴³

Prezident Makarios predložil svojich 13 dodatkov k cyperskej ústave bez konzultácie s gréckou vládou. Proti tomuto kroku boli tiež niektorí členovia jeho kabinetu. Zrejme neprekvapí, že spomínaných 13 bodov predstavovalo značnú unifikáciu cyperského života a eliminovalo veľkú časť rozdeľujúcich klauzúl z dohôd podpísaných pri vzniku Cyperskej republiky a cyperskej ústavy. Najdôležitejšie návrhy predstavovali zrušenie práva veta prezidenta a viceprezidenta republiky, zrušenie klauzúl týkajúcich sa oddelených väčšín v parlamente, unifikáciu administratívy spravodlivosti, municipalít a bezpečnostných zložiek. Kompozícia cyperských Grékov a cyperských Turkov v štátnej službe a armáde mala byť nahradená pomerom 80 : 20, namiesto 70 : 30 v štátnej službe, respektíve 60 : 40 v armáde. Prijatím týchto návrhov by cyperskí Turci stratili rovnocenné postavenie s cyperskými Grékmi a v štáte by sa z nich stala prakticky menšina.⁴⁴

38 Stephens, R.: *Cyprus a Place of Arms*, s. 177–178.

39 Evangelos Averoff-Tositza – narodil sa v roku 1910 v Trikale v Grécku. Študoval právo na Univerzite v Lausanne vo Švajčiarsku. Počas druhej svetovej vojny bol aktívnym členom odbojového hnutia. Bol zajatý a väznený v Taliansku. V roku 1943 sa mu podarilo ujsť a pokračoval v odboji do konca vojny. Medzi rokmi 1956–1963 pôsobil ako minister zásobovania, minister národnej ekonomie a obchodu a nakoniec ako minister zahraničných vecí. Dvakrát ho uväznili (v roku 1967 a 1974) ako oponenta diktátorov v Grécku. Bol jedným z najplyvnejších osôb pri kreovaní zürišsko-londýnskych dohôd. Mirbagheri, F.: *Historical Dictionary of Cyprus*, s. 18–19.

40 Ker-Lindsay, James: *Britain and the Cyprus Crisis, 1963–1964*. Mönnesee 2004, s. 25.

41 Lindley, Dan – Wenzke, Caroline: *Dismantling the Cyprus Conspiracy: The US role in the Cypriot Crises of 1963, 1967, and 1974*. Notre Dame 2008, s. 12. <http://www3.nd.edu/~dlindley/handouts/US%20role%20in%20Cyprus%20Crisis.pdf>, citováno 9. 3. 2008.

42 Oficiálny názov tohto memoranda bol: „Navrhované opatrenia na uľahčenie hladkého chodu štátu a odstránenie akýchkoľvek sporov a medzikomunitných treníc.“

43 Nicolet, Claude: *United States Policy Towards Cyprus, 1954–1974: Removing the Greek-Turkish Bone of Contention*. Mönnesee 2001, s. 184.

44 *Tamtéž*, s. 185.

Kópie dokumentu zaslal prezident Makarios všetkým trom signatárom zürišsko-londýnskych dohôd, tzv. garančným mocnostiam – Veľkej Británii, Grécku a Turecku. Makariom navrhované doplnky ústavy Cyperskej republiky predstavovali zásadnú revíziu doterajších ústavných pomerov v krajine. V prípade uskutočnenia navrhovaných dodatkov by sa Cyperská republika zmenila v integrovaný unitárny štát, v ktorom by bolo zrušené právo veta tureckého spoločenstva. Podiel cyperských Turkov na obsadzovaní miest v štátnom a verejnom sektore by sa znížil z 30 % na 20 %, podľa zastúpenia približného počtu obyvateľstva ostrova. Cyperskí Turci by prišli o svoje oddelené municipality, o vlastné súdy a o miesto doterajšieho rovnoprávneho postavenia v Cyperskej republike. Ako vláda v Ankare, tak aj turecko-cyperskí politici jednoznačne odmietli Makariov pokus o jednostrannú zmenu ústavy.⁴⁵

Viceprezident F. Küçük obvinil, v oficiálnej turecko-cyperskej odpovedi na Makariovo memorandum, grécko-cyperskú stranu z vedomého neimplementovania tých častí ústavy, ktoré zvýhodňovali cyperských Turkov. Küçük tiež dodal, že ústava obsahovala mnoho jedinečných ustanovení, aké neobsahovala žiadna iná ústava sveta, no tie boli potrebné kvôli zvláštnej povahe cyperského problému. Išlo predovšetkým o existenciu dvoch komunít na ostrove, geografickú blízkosť Turecka a zámer pevninského Grécka anektovať Cyprus.⁴⁶

Cyperská ústavná kríza niekoľko dní po tureckom odmietnutí memoranda prezidenta Makaria prerástla 21. decembra 1963 v ozbrojený konflikt. V hlavnom meste Nikózii a v ďalších mestách na ostrove vypukli boje medzi policajnými jednotkami a organizáciami jednotlivých národných spoločenstiev. Tieto ozbrojené zrážky prerástli vzápätí do etnickej vojny charakterizovanej vzájomným zabíjaním, zúžňovaním rukojemníkov a útekmi mnohých občanov Cypru zo svojich domovov. Obe národné komunity sa vzájomne obviňovali z vyvolania násilností. Najväčší počet obetí bol na strane cyperských Turkov, ktorí predstavovali v tomto konflikte slabšiu a ohrozenejšiu časť. Okolo 25 000 Turkov zo 103 obcí utieklo, od decembra 1963 do marca 1964, zo svojich domovov do tureckých enkláv v severných častiach ostrova. Enklávy na severe ostrova boli uzavreté a strážené grécko-cyperskými a gréckymi silami ilegálne pôsobiacimi na ostrove.⁴⁷

Etnické násilie na Cypre v 60. rokoch 20. storočia spôsobilo na ostrove masové populačné zmeny a presuny obyvateľstva. Počas obdobia medzi decembrom 1963 a augustom 1964 bolo zabitých približne 350 tureckých Cyperčanov a 200 gréckych.⁴⁸ Bolo vytvorených 39 turecko-cyperských enkláv, ktoré sa rozprestierali na 4 % teritória Cypru. Najväčšia a najdôležitejšia enkláva sa rozprestierala medzi Nikóziou a Kyreniou.⁴⁹

Začiatkom marca 1964 odsúhlasila OSN vytvorenie mierových síl, ktoré mali stabilizovať situáciu nad krízou zmietanom ostrove. Na základe rezolúcie č. 186 Rady Bezpečnosti OSN zo 4. marca 1964 boli vytvorené mierové sily Organizácie spojených národov

45 Hradečný, P.: *Řekové a Turci*, s. 89.

46 Polyviou, P. G.: *Cyprus Conflict and Negotiation*, s. 29.

47 Majchút, Ivan – Hrnčiar, Michal: *Cyprus – dimenzie konfliktu*. Liptovský Mikuláš 2014, s. 70.

48 Ioannides, Christos: *Cyprus, British Colonialism and the Seeds of Partition: From Coexistence to Communal Strife*. *The Journal of Modern Hellenism* 30, 2014, s. 66.

49 *Tamtéž*.

na Cypre (UNFICYP). Skladba a veľkosť kontingentu mierových síl mala byť určená, po konzultáciách s vládami Cypru, Grécka, Turecka a Spojeného Kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska, generálnym tajomníkom OSN, Veliteľ jednotiek mal byť určený a podriadený generálnemu tajomníkovi OSN. Generálny tajomník OSN mal povinnosť pravidelne informovať Radu Bezpečnosti o priebehu a výsledkoch operácie. Rezolúcia č. 186 ďalej povoľovala zriadiť so súhlasom všetkých garančných mocností a cyperskej vlády sprostredkovateľa s cieľom podporovať mierové riešenia.⁵⁰

Na základe rezolúcie č. 187 Rady Bezpečnosti OSN z 13. marca 1964 zahájil mierový zbor jednotiek OSN UNFICYP svoju ochrannú a sprostredkovaciu činnosť v Cyperskej republike.⁵¹

Záver

Na konci 50. rokov 20. storočia zaznamenala cyperská otázka značnú medzinárodnú pozornosť v dôsledku medzikomunitného násillia, ktoré na ostrove vypuklo. Vznik Cyperskej republiky v roku 1960 bol podmienený medzinárodnými dohodami, ktoré v istej miere obmedzovali nezávislé fungovanie štátu. Najvyšší nárast internacionalizácie cyperskej problematiky môžeme badať práve kvôli občianskej vojne z rokov 1963–1964, v dôsledku ktorej bola tiež ustanovená mierová misia OSN UNFICYP, pôsobiaca na ostrove prakticky dodnes.

Nepokoje na Cypre zo začiatku 60. rokov 20. storočia patria k pomerne negatívnym medzníkom cyperských dejín. Dianie na Cypre sa opäť stalo predmetom medzinárodnej politiky. Zánik dovtedajšieho ústavného zriadenia však znamenal pre obyvateľstvo ostrova nový začiatok. Po uzavretí prímeria sa dostali cyperskí Turci do ťažkej situácie, ktorá sa dá ohraničiť rokmi 1963 až 1974. Vytvorili si vlastnú vládu známu ako Hlavný výbor, ktorý sa snažil vyriešiť problém presídlenia viac ako 25 000 obyvateľov. Pomoc Hlavnému výboru v jeho snahách prišla najmä zo strany tureckej vlády a čiastočne zo strany misie UNFICYP. Cyperská republika neprispela Hlavnému výboru žiadnym spôsobom. Počas siedmich rokov žili cyperskí Turci v chudobe v obmedzených kantónoch so strachom pred odplatou zo strany zástancov republiky, cyperských Grékov.⁵²

Na druhej strane cyperskí Gréci ovládli po roku 1963 (po demonštratívnom odchode Turkov z vládnych funkcií) všetky štátne inštitúcie. Dominovali aj v hospodárskom živote. Grécko-cyperská spoločnosť zaznamenávala dynamický rast ekonomiky i životnej úrovne. Tureckú komunitu prevyšovali svojou vojenskou silou a mali na svojej strane podporu väčšiny ostatných krajín sveta, najmä vďaka svojej aktívnej účasti v rôznych organizáciách medzinárodného spoločenstva, predovšetkým v OSN.⁵³

50 Rezolúcia Rady Bezpečnosti OSN č. 186 zo dňa 4. 3. 1964. Internetový archív OSN, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186%281964%29, citováno 12. 3. 2018.

51 Rezolúcia Rady Bezpečnosti OSN č. 187 zo dňa 13.3.1964. Internetový archív OSN, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/187%281964%29, citováno 12. 3. 2018.

52 Bora, E.: *Cyprus in International Law*, s. 38.

53 Majchút, I. – Hrnčiar, M.: *Cyprus – dimenzie konfliktu*, s. 89.

Nepokoje na Cypre mali pre ďalšie dejiny ostrova jednoznačne negatívny vplyv. Nie lenže sa nepodarilo spojiť rozdelený národ, no ako vnútropolitické, tak aj zahranično-politické smerovanie vývoja cyperskej otázky nakoniec vyústilo v roku 1974 do tureckej invázie, ktorá *de facto* znamenala rozdelenie Cypru na grécku a tureckú časť. Ďalší vývoj z roku 1975, respektíve 1983, kedy cyperskí Turci vyhlásili deklaráciu nezávislosti Tureckej republiky severného Cypru, predstavoval prehĺbenie antagonistických vzťahov. Cestu k vyriešeniu cyperského problému sa jeho aktérom nepodarilo nájsť dodnes.

Bolo by neobjektívne označiť osobu či skupinu ľudí, ktorých by sme mohli určiť za priamych pôvodcov postupného rozpadu zriadenia Cyperskej republiky v 60. rokoch 20. storočia. S najväčšou pravdepodobnosťou spočívajú zárodoky celého problému v období, kedy Cyperská republika ešte formálne neexistovala. Svoj podiel na rozpade Cyperskej republiky *de facto* mali nepochybne mocnosti vytvárajúce právny základ pre vytvorenie Cyperskej republiky, jej ústavy a „garančných“ dohôd počínajúc cez neústupnosť domácich politikov na Cypre v snahe nájsť kompromis a končiac 13. dodatkami k cyperskej ústave prezidenta Makaria. Je však nesporné, že zmluvy podpísané pred vznikom Cyperskej republiky a najmä, pre obe cyperské etniká rozporuplná ústava, mali na postupnom úpadku republiky veľký podiel. Cyperská ústava⁵⁴ bola vo viacerých ohľadoch jediná svojho druhu. Jej základná koncepcia politickej správy a ústavné rozdelenie nebolo najvhodnejšie. Prezentovaná rovnosť v politickom postavení a nerovnomernej sile dvoch komunít v ich veľkosti bolo nespravodlivé a svojím spôsobom neuskutočiteľné. Nemožnosť zmeny základných článkov cyperskej ústavy bola dovŕšená zastavením akéhokoľvek ústavného vývoja. Právo zahraničných mocností na intervenciu a zákaz niektorých ústavných zmien predstavovali značný prechmat na zvrchovanosti republiky.

Cyperská otázka zastáva v medzinárodnom kontexte nepochybne markantné postavenie. Špecifické postavenie cyperskej otázky v dejinách 20. storočia spočívalo najmä v angažovanosti sa jednotlivých krajín v udržiavaní mieru na ostrove, v pomoci vojnou najviac postihnutým ľuďom a oblastiam, mediačnej činnosti, programom a plánom pre zmierenie a zblíženie oboch etník na ostrove či informovanosti o cyperskej problematike a takýmto príkladom z cyperských dejín odvrátiť možné kolapsy v iných krajinách sveta. O situáciu na ostrove sa v druhej polovici 20. storočia okrem „pôvodcov cyperskej nezávislosti“ – Grécka, Turecka a Veľkej Británie, začala zaujímať aj OSN a jej členské štáty či hlavní aktéri studenej vojny Spojené štáty americké a Sovietsky zväz.

Práve Spojené štáty americké javili o dianie na Cypre eminentný záujem a nadviazali priaznivé diplomatické styky s Cyperskou republikou. Mali na to niekoľko dôvodov, spomeniem zrejme najvýraznejšie – silná pozícia komunistickej strany AKEL na Cypre a snaha zadržať šírenie vplyvu komunizmu na ostrove, možný konflikt medzi Gréckom a Tureckom a tým oslabenie juhovýchodného krídla NATO či vlastný vplyv a záujmy USA na ostrove v tomto strategickom regióne a pod. Vláda Spojených štátov amerických preto

54 Samotná ústava Cyperskej republiky je z pohľadu historikov svojím spôsobom jedinečná. Z dnešného pohľadu je niektorými autormi porovnávaná s ústavou a zriadením Bosny a Hercegoviny, i keď s istými podstatnými odlišnosťami. Komparácia týchto dvoch špecifických dokumentov a štátnych zriadení je dnes výskumnou problematikou predovšetkým pre politológov.

tlačila prakticky počas celej druhej polovice 20. storočia na svojich spojencov v NATO – Veľkú Britániu, Grécko a Turecko, aby cyperský problém vyriešili.

Ako spojené štáty, tak aj Sovietsky zväz patrili medzi krajiny, ktoré ako prvé uznali nezávislosť Cyperskej republiky. Sovietsky zväz pozoroval situáciu na Cypre a možno konštatovať, že na ostrov mal nepriamy vplyv a v oficiálnych vyjadreniach zastával nezávislosť a územnú integritu mladej republiky. Najsilnejším sformovaným politickým subjektom v Cyperskej republike na začiatku 60. rokov 20. storočia bola cyperská komunistická strana AKEL. Čiastočné napojenie a podpora strany AKEL pre Makaria v kombinácii s jeho neskrývaným orientovaním na Hnutie nezúčastnených bolo vnímané v Sovietskom zväze pozitívne.

Pri zamýšľaní sa nad všeobecnými dejinami Európy v 20. storočí možno konštatovať, že každá európska krajina má svoje vlastné „rozpady, rozkoly a konce“, Cyperská republika nevynecháva. No všetky rozpady, rozkoly a konce však tvoria zároveň nové začiatky.

To the breakdown of the Republic of Cyprus in 60 years of 20th century

The history of Cyprus question together with a process of creation of the Republic of Cyprus in 1960 represents significant episode in modern history of the third largest island in Mediterranean. The Republic of Cyprus was created after turbulent 50s of 20th century. This period in modern history of Cyprus is characterised through significant global diplomatic struggles of Greek-Cypriots and negotiations with government of Her Majesty. Greek-Cypriots begin their strife against British in 1955 in struggle to achieve enosis – union with Greece. On the other side, Turkish-Cypriots start with their claim to achieve taksim – partition of island between the two communities. This conflict ceased with a series of diplomatic negotiation which leads into the creation of the Republic of Cyprus. But disagreements between two official nationalities in this new state emerged soon. The main problems of young state were presented in constitution of the Republic of Cyprus. There we should find first disagreements dedicated to communal chambers and municipalities, structure of Cypriot army and proportion of nationalities in state offices. This so called Cypriot constitutional crises leads in late 1963 into ethnic conflict between Greek and Turkish Cypriots and became a seed to partition of the island. Purpose of this contribution aimed at summary of specification of successive breakdown of genuine structures of the Republic of Cyprus in 1960-1963, together with main determinants and problems which caused the breakdown, mainly through accessible sources known in our surrounding.